

УДК 371.036:159.923

Розман Ірина Іллівна,

кандидат педагогічних наук, старший викладач,
Мукачівський державний університет**ВИХОВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ: КОНСТРУКТИВНІ ПІДХОДИ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТІСНОЇ ОСОБИСТОСТІ**

У статті виділено напрямки, за якими слід здійснювати розвиток творчого потенціалу школяра в процесі морально-естетичного виховання. Розглянуто якості, що розвиваються у процесі навчання та стимулюють розвиток креативу особистості як педагога, так і вихованців, головними серед яких є творча активність і ініціатива. Визначено ефективні форми розвитку здібностей учнів на уроках літератури. Показано взаємозв'язок розвитку творчого потенціалу особистості школяра від рівня розвитку творчого потенціалу педагога, емоційної і моральної сфери від включення у творчу діяльність.

Ключові слова: творчий потенціал, партитура, риторика, формування, спілкування.

Постановка проблеми. Мова нашої молоді часто невдала, логічно непослідовна, містить багато стилістичних помилок і, як правило, невиразна. Зрозуміло, що визріла гостра необхідність подолати ці недоліки. Ще один важливий аспект: наш час – це вік комп'ютерних технологій. Збідніла і спрощена до безграмотності мова СМС та електронних повідомлень стала з'являтися в повсякденній мові і претендувати на її норму. Одним з базових компонентів у навчанні й вихованні молоді є розвиток зв'язного мовлення. Більшість науковців (мовознавців, філософів, психологів, соціологів, педагогів) стурбована зниженням загального рівня мовної культури. Отже, необхідно вести планомірну роботу з формування мовної компетенції. Все вищезазначене доводить актуальність обраної проблеми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання взаємозв'язку мистецтва і виховання, етичного і естетичного посідає чільне місце у працях цілого ряду дослідників у різні епохи розвитку людського суспільства (Н. А. Ветлугиній, Н. Ф. Вишняковій, Л. С. Виготського, К. В. Гавриловець, Н. Л. Гродзенській, Д. Б. Кабалевського, І. В. Казимирській, Н. І. Киященко, Е. П. Крупника, А. Н. Леонтьєва, Б. Т. Лихачова, А. А. Мелека-Пашаєва, Б. М. Немєнського, в. І. Петрушина, М. А. Станци, В. О. Сухомлинського, Б. М. Теплова, К. Д. Ушинського) [4]. В сучасній школі все більша перевага віддається процесу передачі знань, умінь, навичок в якій-небудь галузі, а виховні заходи, що сприяють формуванню особистості, як правило, мають другорядне значення. Інтерес до творчої діяльності у даній ситуації, як з боку педагога, так і вихованця, невеликий. Відповідно до рішення такої важливої задачі школи як розвиток творчого потенціалу особистості приділяється недостатньо уваги, а саме педагог з розвиненим творчим потенціалом у цілому, і творчим педагогічним потенціалом зокрема, здатний виростити творчу особистість, необхідну сучасному суспільству. Процес розвитку особистості учня не можливий без активного, нестандартно мислячого педагога. Найбільш ефективно це завдання вирішується в процесі морально-естетичного виховання, а також включення особистості в творчу діяльність. У процесі визначення ресурсних можливостей творчості і реалізації його у виховній практиці освітнього закладу

необхідно звернутися до такого поняття як «потенціал» [5].

Розкриваючи авторську технологію творчого розвитку особистості та виховання високоморального, відповідального, творчого, ініціативного, компетентного громадянина України, необхідно звернути увагу на забезпечення безперервного процесу розвитку учнівської креативності та формування гармонійної особистості учня, що забезпечує якісне оновлення змісту навчання. Сучасна освіта повинна готувати не тільки носія знань, а й творчу особистість. Науково-методична література пропонує безліч форм та прийомів розвитку творчого потенціалу учнів та удосконалює ключові і предметні компетентності.

Структура загальнонавчальної компетентності учнів містить у собі такі складові: комунікативну та особистісно-сміслову. Комунікативна складова полягає в практичному оволодінні діалогічним і монологічним мовленням, володінням нормами мовленнєвого етикету в ситуаціях навчального і побутового спілкування. Особистісно-смістова складова полягає в емоційно-ціннісному ставленні до рідної мови; важливим є спонукання пізнавального інтересу до рідного слова, прагнення вдосконалювати своє мовлення як усне, так і писемне [5].

Мовленнєва компетентність характеризує рівень розвитку мовної особистості, є результатом освоєння особистістю мовленнєвої діяльності, ініціює її й одночасно вдосконалюється в цій діяльності, оскільки є основою комунікації та еволюціонує в процесі комунікації. Лінгвісти розглядають мовну компетентність як уміння створювати і розуміти різні типи дискурсу, тому називають мовленнєву компетентність дискурсивною. Людина стає все більш пасивною, вона втрачає здатність вести діалог. Про це багато зараз говорять і пишуть. До прикладу, виступаючи проти засилля телебачення та відео, відомий німецький філософ Ханс Георг Гадамер зазначає, що «політична функція телебачення визначається тим, щоб приручити маси, присипляти їх здатність самостійно мислити і позбавляти їх смаку ідей» [1, с. 15-17]. Це одна з форм бюрократизації суспільства, яку передбачав ще Макс Вебер. Так, відсутність діалогу (у його найкращому розумінні – на рівні науки, літератури, музики, театру) в нашому суспільстві є досить важливою

проблемою.

Неможливо применшувати значення уроків розвитку зв'язного мовлення в загальноосвітніх навчальних закладах. Альбрехт Гекс стверджував, що слово повинно бути мостом, але може бути й стіною [5].

Мета статті полягає в тому, щоб теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити умови розвитку культури мовленнєвого спілкування, з'ясувати, що таке культура мовлення, як проводиться робота з розвитку навичок культури мовлення нашої молоді; наголосити на досягненні найбільш ефективної форми організації навчальної діяльності. Відомо, що велика кількість інформації входить у нашу свідомість через Інтернет, телебачення, радіо та пресу, і лише дуже незначний відсоток виходить у формі активного спілкування, обміну думок та вражень від прочитаних художніх творів.

Результати дослідження. Сьогодні, коли відбувається загальна соціокультурна модернізація освіти, створення цілісного освітнього простору, повинна забезпечуватись можливість для особистісного розвитку не тільки учнів, але й усіх суб'єктів освітнього процесу – педагогів, батьків та інших осіб, які включаються у соціальний компонент освітнього середовища. При вивченні зарубіжної літератури, до прикладу, можна, по-перше, закласти основи формування мовленнєвих умінь, а по-друге, розвивати в учнів навички створення власних письмових та усних текстів.

Як наслідок, були розроблені правила, з'явилася перша навчальна література, підручники, чи точніше «підбірки технологічних рекомендацій», які отримали назву риторик. «Перетворення ораторського виступу у справу свідомої виучки мало своїм наслідком не лише появу нормативних риторичних правил, не тільки зростання числа осіб, здатних промовляти публічно, але й появу нового типу словесної творчості – художньої прози як особливого виду літератури [5].

Згадаймо, що риторика є однією з найдавніших наук, її виникнення припадає на античні часи. Первісно риторика була засобом захисту і звинувачення на судовому процесі. Громадяни Давньої Греції могли самі захищати себе в суді, а щоб захист вийшов вдалим, вони зверталися до фахівців, чийм ремеслом було складання промов. До відомих майстрів ораторського мистецтва цього періоду належать Лісій, Горгій, Ісократ. Свій внесок у розвиток риторики зробили такі видатні філософи античності, як Сократ, Платон, а першим теоретичним обґрунтуванням риторичної науки стала книга Арістотеля «Риторика», в якій ідеться про засоби переконання, способи висловлення думки, особливості людського сприйняття, риси, необхідні оратору [3].

Розвиток ораторського мистецтва продовжується й у Давньому Римі. Найвидатнішим римським оратором був Цицерон. Він не лише досягнув високої майстерності у складанні й виголошенні промов, але й став автором трактатів про ораторське мистецтво. Однією з найвидатніших у риторичній науці стала праця римського вченого Квінтіліана «Виховання оратора», яка ще багато століть по тому використовувалася як посібник із вивчення риторики.

У XVI-XVIII ст. на українських землях риторика набула найбільшого розвитку. У навчальних закладах Речі Посполитої, до складу якої входила Україна, вивчалися сім вільних мистецтв, серед яких одне з перших місць посідала риторика. У бібліотеках шкіл були твори латинських авторів, цитати з яких часто використовувалися як граматичні приклади. Отже, учні мали змогу ознайомитися з античними зразками риторичної науки. Значний внесок у розвиток риторики зробили викладачі Києво-Могилянської академії. Розвивався проповідницький жанр красномовства. Одним із чинників розвитку ораторського мистецтва була міжконфесійна полеміка, результатом якої стали твори Івана Вишенського, Мелетія Смотрицького, Лазаря Барановича, Йоаникія Галатовського [5].

Як вже відомо, джерелом розвитку зв'язного мовлення була риторика, наука переконуючої комунікації. Для кращого розуміння настрою поезії використовується партитура (це сукупність умовних знаків, за допомогою яких роблять розмітку тексту, щоб запобігти можливим помилкам у процесі його читання). Тобто, партитура художнього тексту – це графічне відтворення звучання художнього твору.

Складаючи партитуру, позначають паузи, наголоси, підвищення й зниження тону, інтонаційні переломи тощо. Партитурні позначки допоможуть учителеві в процесі навчання учнів, особливо коли треба показати, як здійснити інтонаційну фігуру, що не визначена розділовим знаком. Вже починаючи з 6 класу учнів необхідно знайомити з основними партитурними знаками: / - коротка пауза, // - середня пауза, /// - довга пауза, стрілочка вгору над словом - підвищення тону, а вниз - зниження тону, пунктир під словом (словами) - для позначення уповільнення вимови, {} - фігурні дужки вказують на зміну адресата в творі.

Методикою розроблено вимоги до виразного читання, на які необхідно звернути увагу учням перед роботою над ліричним твором. Працювати над даним питанням доцільно з 6-7 класу. Насамперед, треба звернути увагу на відтворення емоційної насиченості твору (внутрішнє «бачення»), робота творчої уяви читця), розуміння ідейно-художнього смислу, а не лише фактичного змісту тексту, вміння висловити своє особисте ставлення, передати зміст і настрої слухачам.

Вже у 7 класі при вивченні байок, особливу складність являє собою навчання учнів читати і розуміти алегоричний зміст поезій. При цьому увагу треба зосередити на осмисленні змісту тексту (смысловий аналіз); з'ясуванні структури (композиційний розбір); на емоційно-образному аналізі в поєднанні з розбором мовних та композиційних засобів, лексико-стилістичному; виразному читанні тексту (на основі різних видів аналізу). Після підготовки до сприйняття тексту, рекомендовано запропонувати читання вірша учнями мовчки, потім читання вірша всіма учнями вголос, а після - вже читання по ролях [2].

У старших класах при вивченні творчості Поля Верлена, «принца поетів», правила традиційного французького олександрійського (силабічного) віршування вимагали певної кількості складів у рядку та наявності рим, мова мала «підкорятися» розміру.

Залежно від цієї особливості, Верлен піддавав сумніву і рими, і мірність вірша, а поряд з тим демонстрував можливості «неправильностей». Повтори, внутрішні рими, системи співзвучних голосних (асонанси) і приголосних (алітерації) - все це створює ефект справжньої музики слова. Саме тому мова тут покликана навіювати, а не описувати чи доводити. Поет влітає у вірші просторіччя, провінціалізму, архаїчне мовлення й мовні «неправильності». Це створює ілюзію абсолютної спонтанності й мовної інтимності. Верлен розчленовує олександрійський вірш за допомогою незвичних цезур і неочікуваних переносів таким чином, що часом здається, ніби вірші переходять у прозу. Саме Верлен проклав шлях верлібру поетів-символістів. І партитура у даному випадку відіграє особливу роль: вона допомагає глибше зрозуміти філігранність і музичність поезії.

Загальноосвітня школа не вчить своїх вихованців ораторському мистецтву, потреба в якому у наш час стала досить актуальною. Як навчальна (педагогічна) дисципліна «риторика ствердила першу в історії людської гуманітарної думки теорію мовленнєвої діяльності» (Безменова Н. А.), основу якої визначили етапи створення тексту [2].

Завдання вчителя полягає в тому, щоб навчити школяра говорити, мотивуючи його на активне мовленнєве осмислення тексту через проблемне навчання. Проблема може ставитися не тільки на уроці літератури при вивченні того чи іншого твору, де так важливо часом довести свою власну точку зору, відмінну від авторської, але і на уроках української мови, шляхом дослідження походження слова або його словотвірної структури.

Педагогічна проблемна ситуація створюється за допомогою активізуючих дій, запитань вчителя, що підкреслюють важливість, новизну, викликають інтерес до вирішення проблеми. Реалізуючи проблемне навчання на уроці літератури, доречно будувати заняття на елементах дискусії, оскільки розвиває не тільки пізнавальну, практичну, творчу діяльність учнів, але і дозволяє використовувати засвоєні знання в реальному житті для вирішення практичних завдань.

Щоб вирішення проблеми на уроці йшло результативніше, необхідно використовувати поетапне вивчення матеріалу поряд з такими методами і прийомами: постановка проблеми (мети); створення мотиву до навчання (слово, наочність, музичний супровід); прийняття мети та визначення навчальної задачі (аналіз вже наявних знань, вибір технології, роздатковий матеріал); засвоєння знань (закріплення); проект (письмовий звіт).

При навчанні зв'язного мовлення у кожному класі дається уявлення про роль мови в житті людини, вводяться в активний словник молодших школярів слова, що використовуються для вираження привітання, прощання, прохання, запрошення. Іншими словами, проводяться елементарні вправи з культури мовного спілкування. Спочатку переважають вправи зі створення текстів за зразком (викладу), потім зі створення власних текстів на основі побаченого, прочитаного, почутого (твори) [4].

Твори в школі займають особливе місце, адже вони служать ефективним засобом виховання, що збуджує емоції, привчає дітей осмислювати й оцінювати бачене і пережите, розвиває спостережливість, вчить знаходити причинно-наслідкові зв'язки, зіставляти і порівнювати, робити висновки.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Викладений матеріал доводить, що необхідно використовувати компетентнісний підхід, спрямованість навчання та виховання учнів на досягнення результатів. У нашому конкретному випадку – це виховання творчої особистості, яка вільно володіє мовленнєвим апаратом, що допомагає їй збагатити свій особистий простір, налагодити та розширити світогляд, розвинути інтелектуальні здібності. При спілкуванні з розумною та креативною людиною з'являється нова мотивація для зростання. І всі зазначені вище пункти будуть задіяні повною мірою. Розвинуті в дитинстві творчі нахили, розвиток інтелектуальних здібностей дозволяють людині стати компетентною в різних питаннях, а при певному бажанні ця компетентність може перерости в майстерність.

Список використаних джерел

1. Брелова А. Формуємо зв'язне мовлення / А. Брелова // Дошкільне виховання. 2004. – №4 – с. 15-17.
2. Рибцун Ю. Мовлення без недоліків / Ю. Рибцун // Дошк. вих. – № 9. – с. 18-20.
3. Кожевникова Т. Мовленнєвий розвиток дошкільнят / Т. Кожевникова // Дошкільне виховання. – 2004. - № 12. – с. 7-9.
4. Пархоменко В.П. Творческая личность как цель воспитания / В.П. Пархоменко. – Минск: НИО, 1994. – 159 с.
5. Развитие интеллектуальных способностей [Електронний ресурс] – Режим доступу <http://ginkanew.ru>
6. Українська мова. Підготовка до ЗНО. Риторика. Виникнення та розвиток ораторського мистецтва [Електронний ресурс] – Режим доступу http://schoollib.com.ua/ukr_lang/2/334.html

В статті виділені напрямлення, по котрым следует осуществлять развитие творческого потенциала школьника в процессе нравственно-эстетического воспитания. Рассмотрены качества, которые развиваются в процессе обучения и стимулируют развитие креатива личности как педагога, так и воспитанников, главными среди которых являются творческая активность и инициатива. Определены эффективные формы развития способностей учащихся на уроках литературы. Показана взаимосвязь развития творческого потенциала личности школьника от уровня развития творческого потенциала педагога, эмоциональной и нравственной сферы от включения в творческую деятельность.

Ключевые слова: творческий потенциал, партитура, риторика, формирование, общение.

We are often resent by unprofessional speech of the broadcast television and radio announcers, limited vocabulary

of politicians and journalists, and the general level of speech culture of people with whom we have to communicate. Inability to express their opinion, choose the right words and make up some text, forces us to debates about the reasons and ways of overcoming these problems. Thus, our present realia provide a person with unique information awareness, but at the same time, take away possibility of a constructive dialogue and "round tables". Modern scientific and methodical literature offers us a number of forms and techniques of creative potential development of young people, but there must be a will. Speech and communication culture is relatively young but at the same time, it is rapidly developing both abroad and in our country. In recent decades there have been defined the subject and object of its study. The combination of methodological techniques and description of specific literature on the topic had been interesting the mankind since ancient times, but at present there's a focus on the developing power of a language. There has been clearly acknowledged its dialogue-oriented function. Therefore, it is necessary to improve and enrich the language apparatus through the development of oral and written language skills among pupils and students. The problem of creativity is a key to personal development. The huge interest in it is conditioned by social need for creative people in particular and productive creativity in general. The starting point for creativity is vitality and independence, originality and flexibility, inclination and ability to dream, person's ability to direct its internal energy to solve any problematic tasks, the ability to set new challenges for oneself. Creativity is realized in any activity. There's no creativity apart from activity.

Key words: *creativity, score, rhetoric, formation, communication.*

УДК 745.5:373.3.036-057.874«7124»

Тягур Василь Михайлович,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Мукачівський державний університет

РОБОТА З ВИКИДНИМИ МАТЕРІАЛАМИ ЯК СПОСІБ СТИМУЛЮВАННЯ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті розглядаються можливості використання викидних матеріалів учнями початкової школи з метою розширення і урізноманітнення видів діяльності на уроках трудового навчання. Доступність і різноманітність викидних матеріалів за формою, кольором, матеріалами розкриває нові можливості перед молодшими школярами у плані розвитку творчих здібностей. Робота з викидними матеріалами дає змогу, змінивши репродуктивно-виконавчі види робіт з традиційними матеріалами, перетворити у творчу креативну діяльність учнів початкових класів, яка ґрунтується на створенні нового оригінального продукту з використанням нових предметів та засобів діяльності. Подальші дослідження роботи з викидними матеріалами у плані стимулювання творчих здібностей молодших школярів може бути спрямована у розвиток початкової дизайнерської діяльності.

Ключові слова: *викидні матеріали, творчість, творчі здібності, творча діяльність, творча особистість, молодші школярі.*

Постановка проблеми. В умовах сучасного інтенсивного розвитку інноваційних процесів у суспільному, економічному, науково-технічному і політичному житті країни зростає потреба у формуванні і розвитку креативної особистості молодших школярів, їх інтелектуальної, емоційної, ділової комунікативної готовності до активно-діяльної взаємодії з навколишнім світом, що сприяє всебічному творчому розвитку здібностей і самої дитини в цілому.

Шаблонність у творчості представляє для дитини велику небезпеку, тому необхідно зруйнувати існуючі шаблони вводячи нові види робіт, використання нових технік і матеріалів сприятимуть формуванню у молодших школярів нових знань, умінь та стимулюванню їх творчої діяльності.

Для того, щоб ввести нове і нестандартне в цю стабільно незмінну шаблонну схему, можна запропонувати для учнів початкової школи нову групу нетрадиційних викидних матеріалів, яка допоможе значно розширити і урізноманітнити перелік видів діяльності на уроках трудового навчання за даними розділами програми, сприятиме розвитку творчих здібностей.

Викидний матеріал дає дітям почуття незалежності від дорослих, тому його можна

використовувати на свій розсуд, а головне – цей матеріал завжди можна знайти, він різноманітний, як по властивостям так і по кольору, формам, матеріалу, розвиває дитячу фантазію і уяву. Використання побутового сміття привчає дитину до ощадливості, вона ніколи не зламає іграшку, зроблену своїми руками, до виготовлення якої доклали зусиль і старання, а в подальшому стане поважати і працю інших людей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Велику увагу розвитку та формуванню творчих здібностей та творчої особистості приділено у працях таких педагогів, як В.О. Сухомлинський, К. Д. Ушинський, Л. С. Виготський.

Л. Виготський зазначає, що творчість має місце не лише там де створюється щось абсолютно нове, а й там, де вноситься своє розуміння, щось по своєму відтвориться, змінюється, ґрунтується вже створене. Вчений підкреслює, що елементи творчості проявляються при вирішенні повсякденних життєвих задач, зокрема тих, що притаманні шкільному навчальному процесу. Ця ідея поширена і в працях В.Богоявленської, В. Глухова, А. Петровського, К. Платонова та ін.

Проблеми становлення творчої особистості у процесі навчальної діяльності досліджували І. Волошук,